

Čitateljem v pouk in zabavo.

Stoletnica kinematografa

Dne 25. avgusta 1834 je prejel patent dunajski učenjak ter profesor Simon Stampfer na iznajdbo, katero je imenoval »Življenjsko kolo«. Iznajdba je obstojala bistveno v tem: Okroglo votli valjar, na kojega notrajni strani so bile pritrjene risbe (različna ena od druge), je imel v presledkih zareze, skozi katere je bilo videti dele risb. Če so ta valjar vrteli, je bilo videti skozi odprtine, kakor bi risbe v notrajnosti oživele ter se premikale. Če tudi imenujemo Stampferjevo iznajdbo igračo, vendar je dejstvo, da je bila predhodnica, kar danes nazivamo film — premikajoča se razsvetljena slika.

Sto let je minulo, odkar je prejel profesor Stampfer patent na svojo iznajdbo. 40 let je zatonilo, ko se je rodil današnji kino. Dne 2. januarja 1895 sta kazala Francoza iz Lyona brata Alojz in Avgustin Lumiere pred pariškim patentnim uradom iznajdbo, kateri so rekli »Cinematograf«. Fotografične posnetke so premikali zadržaj na zobčastem kolesu mimo leče, ki je s pomočjo močne luči fotografične posnetke povečevala in jih metala ali projecirala na belo steno. To je bil torej prvi kino.

Prvi mož, ki je projeciral »žive slike« na svetlo steno, je bil Avstrijec, feldmaršallajtnant Franc plem. Uchatius (1853).

Lastne filme so začeli v rajni Avstriji izdelovati še le leta 1910.

Filmi, ki so stali milijonc.

Resnično milijonske filme, torej take, kojih snemanje je res stalo milijon dolarjev ali mark, bi lahko našli na prstih. Največji svetovni film je bil »Ben Hur«, katerega je vprizoril Fred Niblo v bližini Hollywooda v Kaliforniji od leta 1925 do 1926. »Ben Hur« je stal 3 in pol milijona dolarjev in je v resnici dosedaj najdražji film. Drugi najdražji film je bil »Metropolis«, nemški izdelek od Frica Land, ki je stal 9 in pol milijona mark. Snemanje filma »Ben Hur« je trajalo 1 leto in 5 mesecev, filma »Metropolis« pa 1 leto in 2 meseca. Nadaljni milijonski filmi so: »Deset zapovedi« (stroški 1 in pol milijona dolarjev, doba snemanja 1 leto); »Nibelungje« (stroški 2 milijona mark, čas snemanja 11 mesecev); »Gospodariča sveta« (stroški 1 in pol mil. mark, snemali so 9 mesecev) in zvočni film »Cavalcade« (stroški 40.000 dolarjev, doba fotografiranja 9 mesecev).

Stoletnica stenografije.

Leta 1834 je izšla v Monakovem na Bavarskem knjiga »Navodila k stenografiji«, spisal Fr. Ksaver Gabelsberger, bavarski vpokojeni ministerijalni svetnik. Gabelsberger se je rodil l. 1789 kot sin izdelovatelja godal v Monakovem. Leta 1809 je stopil v bavarsko državno službo kot kancist. Iznajdbe stenografije se je lotil po lastni izpovedi

radi tega, da bi v službi, v kateri je moral mnogo ter naglo pisati, posnel govore s posebno pisavo iz ust govornikov. Gabelsbergerjevo delo je stalo nepopisno mnogo truda, denarja in je želo skrajja bore malo umevanja in priznanja. Umrl je na kapi v Monakovem leta 1849. Njegove iznajdbe se je oprijela mladina, in danes po sto letih svetovnega razmaha in procvita jo izpodriva pisalni stroj.

Usoda zmaja Rebeka.

Se ni dolgo, ko so ulovili na otoku Komodo v Tihem oceanu zmaja. Gre namreč za orjaškega kuščarja, ki tehta en cent, je grozne zunanosti ter preostanek nekdanjih lintverjev. Mnogo so potrošili denarja ter skrbi, ko so poskušali zmaje udomačiti za živalske vrte. Vsi ujeti lintverji so poginili, ker ni nikdo prav znal, s čim se preživljajo. Minulo jesen so pripeljali v živalski vrt v Njujork tri ujete zmaje in med temi samico, kateri so dali ime Rebeka. Zadnje dni je Rebeka poginila.

Koj po prepeljavi v vrt so ugotovili strežaji, da je samica le malo žrla ter hujšala. Njena moška tovariša sta se solnčila, Rebeka se je pa skrivala v temnih kotih.

Skušali so ji privabiti apetit s pečenko ter jajcami. Tovariša sta povžila s slastjo 6—7 jajc z luščinami vred; Rebeka je odklanjala vsako hrano.

Lepega dne so našli ženskega zmaja poginjenega. Živinozdravniki so iz radovednosti glede vzroka smrti žival raztelesili. Ugotovili so, da je požrl zma, še v domovini polovico divje svinje, saj so našli v črevah svinjsko spodnjo željust. Baš ta svinja je bila za zver smrtonosna, ker je zanesla v notrajnost zmaja trakuljo. Trakulja se je v orjaku razvila izredno mogočno in ga je popolnoma razjedla na znotraj.

Če bi bili živinozdravniki le slutili za vzrok bolezni, trakuljo bi bili lintverju odpravili z lahkoto.

Cloveške glave kot lovski plen.

Luzon se imenuje otok od otočja skupine Filipinov v Tihem oceanu. Tujec, ki obiže kraje na Luzonu spodaj v dolini, radovedno povprašuje po divjakih v hribovju, kateri se še danes podijo za človeškimi glavami in jih prinašajo domov kot znake zmagošlavja. Nobeden mu ne da na to vprašanje odgovora. Uradno že davno ni več na Filipinih lovcev na človeške glave, saj tako divjaštvo bi škodovalo tujskemu prometu.

Slučajno pa zadene tudi tujec na moža, ki je potom trgovinskih poslov v stalni zvezi z ljudmi v Bontocu in pripoveduje redkosti o navadah ter običajih plemena Irogotov. Težavna ter samotna je pot v hribe, vročina se je že davno umaknila, ledeno mrzlo je zgodaj zjutraj, a hribovci, katere srečaš tam zgoraj, so kljub mrazu oblečeni le

samo okrog ledenj. Mimo hodijo ženske s težkimi tovari na glavah, spremljane od bojevnika s sulico ter ščitom, znak, da divja že zopet vojna med plemeni pogorah.

Doslej ni uspelo nobenemu misijonarju, ne vojaku ali upravnemu uradniku, da bi bil spremenil ali omilil grozne razvade filipinskih gorjancev, ki priznavajo le svoje posebne zakone. — Mladičica prične spoštovati ter upoštevati pleme v polni meri šele tedaj, če je uplenil človeško glavo. Hribovci delajo po dnevu mirno po riževih poljih, vendar stoji med delom en moški stalno na straži, pripravljen, da štiti glave moških svojega rodu z lastnim življenjem. Irogoti so običajni radi stroge ločenosti od ostalega sveta na zelo nizki ter priprosti kulturni stopnji. Čas računajo po solncu ter zvezdah, po svetih logih molijo svoje bogove in jih prosijo za rodovitnost ter rast zemlje.

Lov na človeške glave se dogaja povsem na tihem, ker belokožci so kar iz sebe, če udari na njih ušesa vest o lovu na človeške glave. A tiho ter na skrivnem prodre le eno pleme proti sosedom po malo znanih hribovskih stezah in pozove moške na boj. Nato prične morija. Bojevniki, oboroženi s ščiti, sekirami ter sulicami, pomečejo orožje proti sovražniku in nato pride s sekirami do boja moža proti možu. Ni dovolj, da zmagovalec sovražnika ubije, mora mu tudi odrobiti glavo in jo prinesiti v dom — čó vas.

Še le nato prične v selu za zmagovalca slavlje. Vaščani zakoljejo svinjo, katero si privoščijo starešine; mladina pa pleše po udarcih bobnov krog odsekane glave, ki je nataknjena na kol. Ples postaja vedno bolj divji in traja celi dan in noč. Zmagovalca tetovirajo ravnotako, kakor je bil tetoviran premagani. Iz odsekane glave si vzame slavljenec kost spodnje željusti, s katero sme znanprej udarjati po bobnu. Ostanke glave pa zagrebejo med kamenje zborovalnega prostora.

Slavnosti še nikakor ni konec. Koljejo bivole, svinje ter kure, darujejo jih bogovom, meso povžijejo skupno. Ženske prinašajo riževe jedi, plešejo, da mirijo duha ubitega, ker nepomirjena duša tirja za odsekano glavo dvoje življenj.

Če zvejo oblasti za tak pohod domačinov, ako odmeva votlo bobnanje s hribov, potem se podajo na pot kazenske ekspedicije in poiščejo selo lovcev človeških glav. Kar naenkrat prekinejo moški in ženske ples. Junaka — zmagovalca skrijejo nekam visoko v hribe. Prijatelj ter sovražnik molčita in ne izdada ničesar. Četudi so si plemena med seboj sovražna, vendar častijo iste bogove in se oklepajo istih navad; med tem ko smatrajo belokožci lovce na človeške glave za navadne morilce in jih tudi kaznujejo s smrtjo, če jih le dobi-jo. Kljub strogosti oblasti se strašna razvada medsebojnega pobijanja nadaljuje in ne bo nehala, dokler se ne bodo hribovski domačini med seboj uničili do zadnjega!